

Noor-Eesti enesekoloniseerimisprojekt. Teine osa
Olulised kirjandusmõtteviisid ja nende suhted kolonialismiga
20. sajandi algupoole eesti kirjanduses

Tiit Hennoste

Aastal 2006 avaldasin artikli, milles vaatlesin Noor-Eesti tegevust postkolonialismi mõistestikus, käsitledes nende tegevust kui enesekoloniseerimist (Hennoste 2006d). Käesolevas artiklis vaatan nooreestlaste kirjandusmõtteviisi võrdluses teiste nooreestlastele oluliste 20. sajandi algupoole kirjandusmõtteviiside ja koloniaalse mõtteviisiga.

Noor-Eesti ja tema kirjandusmõtteviis

Noor-Eesti puhul kõneldakse enim nende kirjanduslikest töödest ning kohast eesti kirjanduses. Gustav Suitsu luulet lugesisid ja ülistasid oma aja noored palju, aga arvatavasti väga vähe lugesisid nad Friedebert Tuglase estetistlikke laaste või Jaan Oksa. Noor-Eesti kui kirjanduse looja nõrkusi kritiseerisid vastased juba omal ajal. Ei ole raske näha, et varaste nooreestlaste romantika ja realism või hilisem uusromantika ei valitse ka hiljem eesti kirjandust. Ta valitseb osa luulest Suitsu kaudu, aga mitte proosat (isegi kui A. H. Tammsaare juurde pookida) ega ammugi mitte draamat.

Samas valitseb nooreestilik mõtteviis (kui soovite, diskursus) eesti kirjandusest mõtlemise ja ütlemise viisi. Kesksed nooreestlased ja teisel perioodil lisandunud nooremad (näiteks Johannes Semper) kirjutasid eri kultuurialadest, kuid see oli suures osas referatiivne tegevus. Nende endi arendatud ja mõjukad kontseptsioonid puudutavad peaaegu ainult kirjandust. Aga kuna kirjandust on nähtud juba alates romantismist ja positivismist kui rahvuse hinge, rahvuskultuuri, rahvusideoloogia keset, siis mõjutab see kirjanduskontseptsioon ka kultuuri laiemalt ja sealt kogu eesti kultuurikeskset rahvuse- ja ühiskonnamudelit.

Milline on nooreestilik kirjandusmõtteviis? Kõigepealt peab tegema mitu kitsendust.

Esiteks, Noor-Eesti mõtteviisist kõneldes peetakse silmas üldjuhul Tuglast ja Suitsu, osalt Johannes Aavikut. Teised jäävad tagaplaanile. Sama järgin ka mina, lisades juurde hilistulija Semperi, kes jätkas hiljem sama suunda.

Teiseks, Noor-Eesti ajaloos on minu arvates kolm perioodi: 1905–1907 (rahvuslus + eurooplaseks saamine, noorte püüded, ühistöö teistega), 1908–1913 (individualism + uusromantism, universaalsus, vastandumine teistele), 1914–1916 (hajumine, poliitilisus ja sotsiaalsus).¹ Nooreestiliku mõtteviisina jäi püsima teine periood ja eeskätt selle aja liidri Tuglase arusaamad, millele tavaliselt lisati euroopluse loosung. Nõukogude ajal hakati poliitilistel põhjustel esile tõstma

---

¹ Tõlgendan Suitsu artiklit „Toimetuse poolt” Noor-Eesti ajakirja esimeses numbris ühemõtteliselt kui Noor-Eesti teist manifesti (Suits 1910).

eeskätt esimest perioodi. Aga näiteks Suits rõhutab vaidlustes eluläheduslastega hoopis viimast perioodi (Suits 1930).

Kolmandaks, ka nooreestlased pole need kümme aastat iseendaga identsed.² Suits oli rahvuslane, kellest sai individualismi jünger ja kes jäi elu lõpuni sotsialistiks. Tuglas oli pahempoolne, kes loobus poliitikast, kuid säilitas oma ideoloogilised ideaalid. Aavik ja Villem Ridala jäid lõpuni rahvuslasteks, kellele oli oluline lisada eesti kultuurile euroopalikku kihti, ehk siis säilitasid põhisosas algsed ideaalid.³

Neljandaks, ma hoian mõtteviisist kui teatud ideaalide või postulaatide süsteemist lahus selle läbiviimise protsessi ja neid arusaamu, kuidas Euroopat Eestisse tuua (Soome kaudu Euroopasse minemine jne). Sellest ma siin ei kirjuta.

Noor-Eesti alustas loosungiga „Olgem eestlased, aga saagem ka europlasteks!” (Noor-Eesti toim 1905: 17). Noor-Eesti eesmärgiks oli näidata, kuidas saada europlaseks. Nende mõtteviisi alus oli sama, mis rahvusromantikutel-äratajatel: väike rahvas saab suureks ainult kultuuri läbi. Nende lähtekohaks oli arusaam, et eesti kultuur (eriti kirjandus) 20. sajandi algul oli arenemata ja nõrk. Nende kesksed postulaadid sõnastavad europlaseks saamise mõtet konkreetsemalt.⁴

- Kultuur on põhiolemuselt universaalne, mingit eesti väikerahvale eripärast eksisteerimise viisi ja arengumudelit pole olemas.⁵
- Rahvustunne on loomulik asi, inimene väljaspool rahvust lihtsalt ei eksisteeri.
- Euroopa on kõige kese, valguse allikas. Eestis kehtivad samad tõesed, reeglid ja suundumused.
- Eesti kultuur ei suuda iseenda pinnalt tõusta, vaid peab laenama Euroopast, aktiivselt, teadlikult, valikuga ja tasakaalustatult. Laenukesksusest tulevad kultuuri olulised lähtekohad: teooria, lugemus, teadmised, „valmis” kultuur. Eurooplusest ja universalismist tulevad „üldinimlikud probleemid”, millega tegelemine on kultuuri jaoks keskne.
- Uut kultuuri võib luua vabalt, toetumata varasemale kohalikule traditsioonile.

2 Oleks oluline analüüsida nooreestlaste kui enesekoloniseerijate psühholoogiat, kas või Frantz Fanoni lähenevate valguses: kuidas tundsid end inimesed, kes asusid vaatama omakultuuri „objektiivselt” ja kokkusid, nähes selle kultuuri tühjust võrreldes kultuuriga, kuhu nad end määratlesid (Fanon 2003: 190–191).

3 Aaviku modernism on mu arvates tugevalt üle hinnatud, põhjuseks Charles Baudelaire'i „Raibe” tõlkimine ja „Ruth”. Tegelikult on Aaviku arusaamad teravalt moodsa kirjanduse vastased (nt Aavik 1921) ning „Ruthi” võrdlemine nt Joris-Karl Huysmans'i romaaniga „Vastuoks” näitab, et Aavikule oli ideaaliks Euroopa valgustuskultuur, mitte dekadents (vt ka Ennus 2006).

4 Seda mõtteviisi ei leia koos ühestki tekstist. Pildi saab kokku, kui vaadata nooreestlaste, eriti Tuglase (1909, 1912), Suitsu (1910) ja Aaviku (1922) kriitilisi töid, esseid jms (vt ka Karjahärm 1994, Hennoste 2006c, 2006d ja sealsed viited). Ja loomulikult ei väljendu kõik selle mõtteviisi osad igas nooreestiliku mõtteviisiga teoses.

5 Järgnevas on kasutatud sõnu *kultuur*, *kunst*, *kirjandus* läbisegi ja sünonüümselt, mitte kitsas terminoloogilises tähenduses.

- Uus kultuur on eliidi- ja intelligentsi-, mitte rahvakultuur. Kunstnik kuulub eliiti.
- Kultuur olgu väärtus iseeneses, tema roll pole ühiskondlik, didaktiline, ideoloogiline, rahvuslik, klassiline vms. Keskne kunstis on esteetika.
- Kunstitöös on tähtis originaal, mitte koopia või laen; produktsioon, mitte reproduktsioon.
- Kunstis on oluline teadlik töö enesega ja korralik käsitööoskus.
- Kunstiteose ideaalid on ühtsus, terviklikkus, harmoonia, korrastatus, loogika jms.
- Keskne on kunstis vorm (ja keel).
- Keelt tuleb konstrueerida ja arendada nii, et see võimaldaks samasugust eneseväljendust nagu Euroopa vanad kultuurkeeled. Keelt võib muuta vabalt, arvestamata tema olemust, erijooni või ajalugu.
- Kunstnik on individualist, kõrgel seisev jumalik prohvet, kes peab massidele meelde tuletama, et inimene ei ela üksnes leivast.
- Kunstnik saavutab väärtuslikke tulemusi ainult siis, kui ta järgib oma dominanti, sisemist individuaalset temperamenti, mis määrab tema tegevuse.
- Kultuuri ideaaliks on intelligentne lugeja. Kultuur ei pea laskuma alla lugeja juurde. Ta peab kas tõstma lugeja üles (vajadusel ka vägisi) või temast mitte hoolima.

Vaadates seda mõtteviisi lähemalt, näeme kõigepealt ühte olulist asja. See mõtteviis on ainult osalt kattuv uusromantilise kirjanduse ideaalidega, mis elavad nooreestlaste olulisimates kirjandusteostes. Selles mõtteviisis on romantiline individualistlik luuletaja kui prohvet. Selles on romantismist alguse saanud ja uusromantismis tippu arendatud vormikultus ja kirjanduse iseseisvuse ideaal. Selles on valgustuslik-klassitsistlik harmoonia, ajatuse, ühtsuse, reeglite ja käsitöö oskus. Selles on positivistlik loogika, korrastatuse, sisemise loomuse väljendamise ideaal. Nii on see tegelikult segu Euroopa kirjandusmõtte suundadest klassitsismist uusromantikani.⁶

Teiseks, see mõtteviis ei ole laenatud kui tervik. Sellist tervikut polnud Euroopast võtta. Tema „tükid“ on imporditud Euroopast ja kokku pandud kohapeal.

Teised mõtteviisid eesti kirjanduses

Noor-Eesti mõtteviis pole olnud ainuke eesti kirjanduses ja laiemalt kultuuris. Sellele lisaks on enne Teist maailmasõda vähemalt kuus mõtteviisi.

- Idealistlik-rahvusromantiline mõtteviis. Selle loojateks ja teostes järgijateks F. R. Kreutzwald, J. V. Jannsen, Lydia Koidula, C. R. Jakobson, Jakob Hurt (vt Karjahärm 1995; Laar 2005). Selle mõtteviisi kuulutasid osalt vananenuks juba järgmise põlvkonna rahvuslased, aga selle vaimult suureks saamise postulaat elab edasi ka mitmes järgmises mõtteviisis.
- Idealistlik rahvuslik-sotsiaalne mõtteviis (vt ka Hennoste 2006b). Selle jaoks oli samuti oluline

---

⁶ Siit nähtub, et kirjandusvool (suund) on kirjandusmõtteviisi kui aluse suhtes teisene.

kunst kui aateline, ideeline nähtus, keskmes rahvusliku, eetilise või ka jumaliku tõe kuulutus. Aga vooluna oli talle oluline realism, kuigi ta ei kaotanud sidet ka romantikaga. Seda kuulutasid eriti 1880. aastatel näiteks Juhan Liiv ja Anton Jürgenstein, hiljem Mihkel Kampmaa. Seda järgis oma teostes osalt August Kitzberg. See seostub ka essentsialistliku rahvusideoloogiaga, kuigi ei ole mitte sama asi.

Selle mõtteviisi uus tõus algas 1920. aastatel, kui ta arenes avatuse ja sotsiaalsuse poole, tulemuseks rahvuslik-eluläheduslik mõtteviis (August Annist, Albert Kivikas, Oskar Loorits jt; vt ka Hennoste 2006a, 2007). 1930. aastatel liikus see suletuse ja rahvuskesksuse poole, saades põhialuseks Konstantin Päsi võimu kultuurikontseptsioonile (ideoloogideks Henrik Visnapuu jt). Ta ei kadunud ka hiljem ja on teine keskne mõtteviis eesti kultuuris nooreestiliku kõrval.

- Positivistlik-realistlik mõtteviis. Seda kuulutas 1880. aastatel näiteks Eduard Vilde (osalt ka Jaan Jõgever) ning järgisid ka Ernst Peterson-Särgava ja hiljem rida noori prosaiste, Tammsaarega eesotsas. Selles oli keskne mõistuse võim, naturalismile lähenev teaduslik pilt maailmast ja ideaaliks kirjutada elust „nagu see on” (vt Hennoste 2006b).

Selle suuna jaoks oli osalt oluline ka klassikesksus, pahempoolsus, radikaalsus ja kirikuvastatus vastandina rahvuslaste rahvusühtsusele, parempoolsusele, konservatiivsusele ja usklikkusele. Nii põimub ta sotsialistlik-klassilise mõtteviisiga ja teatud osa elulähedusega (Juhan Sütiste, August Jakobson jt). Seda mõtteviisi ei arendatud eesti kultuuris enne Teist maailmasõda välja omaette tervikuks, see jäi „tükkideks” ja väljendus kirjandusteostes (Vilde, Särgava, osalt Tammsaare jt).

- Sotsialistlik-klassiline mõtteviis. Seegi jõudis Eestisse 19. sajandi lõpul, positivismiga kord vastandudes, kord põimudes. Objektiivsuse ideaali asemel kuulutas see kesksena vajadust väljendada kunstis kindlaid klassitõdesid. Selle suuna aluseks oli rahvusvaheline marksistlik kultuuriideoloogia, mille põhipostulaadid võtsid üle ka eestlased. Seda suunda vahendasid näiteks sajandialguse ja 1920. aastate pahempoolsed marksistid (Otto Münther, Nigol Andresen, Karl Freiberg jt), aga mingit eesti oma arendust selle suuna põhjal ei kujunenud. Selle mõju jäi marginaalseks ka teostes (vt siiski Eessaare Aadu, Hans Pöögelmann, Aleksander Antson jt; Hennoste 2006a).

- Estetism-dekadents-sümbolism. See mõtteviis kujunes Euroopas 19. sajandi jooksul. Loomingus esindasid seda suhteliselt puhtal kujul mõned siurulased (näiteks Marie Under), aga laiemalt esines see vaid nooreestiliku mõtteviisi ühe komponendina.

- 20. sajandi modernism (kitsamalt avangardism). Ka see suund pärines Euroopast, kuid erinevalt küllalt ühtsest sotsialistlikust kultuurimõtteviisist oli see 1910.–1930. aastatel keerukas põiming üksteisega vaidlevaid liikumisi. Eestis jäi selle mõtteviisi mõju aeg põigusaks 1920. aastate alguses, keskmeks ekspressionism (Kivikas, Visnapuu, Semper, laiemalt tarapitalased; vt ka Hennoste 2005). Sealjuures võtsid eestlased üle vaid osa modernismi postulaate ega teinud sinna mingeid omapoolseid arendusi.

Järgnevalt käsitlen lähemalt kolme mõtteviisi, eeskätt nende 1920. aastateks kujunenud variante: idealistlik-rahvuslik, sotsialistlik, modernistlik. Miks need?

Nooreestlased alustasid kuulutusega, et noored peavad ideoloogiad ise n-ö läbi kaaluma ja oma tee valima. Nende eesmärgiks oli arendada noort, julget, algupärast, suunda rajavat ja vabastavat kultuuri ning ideaaliks eurooplaseks saamine (Noor-Eesti toim 1905: 4–5, 17, 19). Nooreestlased alustasid rahvuslastena ja liikusid sealt sotsialismi. Seejärel arendasid nad välja omaenese mõtteviisi, väideldes nii oma varasemate arusaamade kui realismiga. Mõtteviisi põhjaks laenasid nad Euroopast kustuva estetismi ja jätsid kõrvale tõusva 20. sajandi modernismi.

Seega, et hinnata nooreestlaste mõtteviisi, tuleb seda võrrelda nende valitud ja hüljatud rahvusluse ja sotsialismiga. Et hinnata nende valitud teed Euroopasse ja tulevikukultuuri, tuleb nende mõtteviisi võrrelda kõrvale jäetud edasiminemise võimalusega, 20. sajandi modernismiga. Realism, ainus tollane oluline eesti kultuurimõtteviis, mida nooreestlased ei järginud, jääb praegu kõrvale.

Rahvuslik-sotsiaalne mõtteviis

Nooreestlased proovisid anda pilti sellest, kuidas saada eurooplaseks, kuid ei tegelenud eestlaseks olemise probleemiga. Aga Vabadussõda ja Eesti riigi loomine olid sündmused, mis tegid eestlaseks olemise küsimuse taas ülioluliseks. Selle üle mõtles juba osa Siuru-põlvkonnast (näiteks Visnapuu), aga eriti tähtsaks kujunes see 1900. aasta ümber sündinud haritlastele. Neid ühendasid Vabadussõda, elulähedus ja osalt üliõpilasselts Veljesto ja nende enim üldiste küsimuste üle mõelnud ideoloogiks oli August Annist.⁷ Ka nende lähtekohaks oli arusaam, et väike rahvus võib suureks saada ainult vaimult ja rahvusküsimus on eeskätt kultuuriküsimus (vt ka Hennoste 2006a, 2007).⁸

- Rahvused jäävad vaimses kultuuris omaette üksusteks, kultuuri tõus on võimalik üksnes rahvuse kaudu. Kosmopolitism on kultuuris sageli ainult pettepilt, millega suurrahvad varjavad oma hegemooniapüüdeid.
- Intelligentsil on kohustused kultuuri ja rahvuse ees. Kultuur edeneb niivõrd, kuivõrd kohusetruult täidab intelligents oma ülesandeid.
- Esteetilise kultuuri kõrval või enne seda on oluline eetilise kultuur.
- Kirjandus peab osa võtma eluvõitlusest, levitades eeskuju-vaateid ja aidates rahvusel iseennast leida. Tuleb lahkuda teoreetiliste ideaalide ja tõdede fantaseerimise pinnalt.

---

⁷ Ei tohi unustada, et mitte kõik eluläheduslased ega veljestolased ei olnud rahvuslased.

⁸ Annisti olulisim programmiline artikkel on „Meie ilmast ja meie ilmavaatest” (vt Anni 1923). Eluläheduse ideoloogide olulised ideed tulevad välja vastustest Kirjandusliku Orbiidi ankeedi küsimusele „Millises suunas peaks arenema meie noorpõlve kirjandus oma elutundelt ja vormilt?” (vt Anni 1930; Urgart 1930, Pälgi 1930, Schütz 1930; vt ka Loorits 1930).

- Aine ja väärtustava elutunde valik (mitte vorm) on kunstitöö hindamisel keskne.
- Vormiprobleemid pole eriti olulised, aga tekst peab olema otsekohene, selge ja täpne.
- Kirjanik peab kirjutama eesti elust ja selle aktuaalsetest probleemidest. Sügav kunst on oma rahva siseelu väljendus. Selle kõrval peab teos sisaldama ka üldinimlikult uut.
- Kunsti lähtekohaks ei tohiks olla teooria või Eesti laialt mõistetuna, vaid konkreetsed elukogemused. Toetumine ainult raamatutarkusele ja laenudele toob kaasa võltside väidete ja teoreetiliselt tõetaolise esitamise tõe pähe.
- Tuleb kirjutada rahvale, kirjanik ei tohi suhtuda rahvasse kui põõblisse.
- Kunstiväärtuste vahekorra määrab töö, mitte jumalik anne. Kirjanik ei ole prohvet.
- Kirjanik on oma aja ja kujunemismõtjude produkt.
- Inimesi tuleb vajadusel kultuuri poole sundida.

Sotsialistlik-klassiline mõtteviis

Sotsialistlik-klassilises mõtteviisis ei saa praegusel uurimise tasemel välja tuua mingeid eesti eripäraseid jooni. Ja tuleb ka arvestada, et näiteks sotsialistide olulised kultuuriideoloogid Karl Freiberg ja Nigol Andresen olid mõneski osas väga erinevatel seisukohtadel. Nii haakuvad Freibergi vaated mitmes punktis Noor-Eestiga, Andreseni vaated aga ekspressionismiga. Ettevaatlikult võiks välja tuua järgmised punktid:

- Intelligents on progressilooja, kultuurilooja, rahva tuleviku looja. Intelligentsil on kohustused kultuuri ja rahva ees.
- Kunsti lähtekohaks on nii elu kui ka marksismi teooriad.
- Kunstnik peab levitama ideoloogilisi vaateid ja võitlema töölisklassi parema tuleviku eest, reaktioonilise ideoloogia ja kodanliku kultuuri vastu.
- Kunstnik peab püüdma uue loomise poole.
- Kirjanik peab kirjutama eesti elust ja selle praegu aktuaalsetest probleemidest. Oluline on madalate klasside elu, sotsiaalne vaatekoht.
- Kirjutamiseks Eesti elust tuleb seda elu tunda.
- Kunstnik on osa rahvast. Oluline on soodustada kollektiivse kunsti teket ja arengut.
- Oluline on lähendada keha- ja vaimutöölisi. Kunstnik peab tundma end vaimutöölisena.
- Tuleb kirjutada rahvale.
- Oluline on optimism, tööõõm, üleskutse ehitada tulevikku.

20. sajandi modernism

Modernismi suundadest olid eesti kirjanduses 1910/1920. aastate vahetusel olulised futurism ja eriti ekspressionism, mille mõju jätkus „kildudena” ka hiljem. Neis oli nii ühiseid kui ka erinevaid jooni. Mõlemad muutsid suhtumist keelde ja teksti, ühiskonda, kirjaniku rolli ja lugejasse. Mõlemale olid tähtsad aktsioon, vanast keelekasutusest ja tekstiehitusest vabanemine, sõna

vabastamine, revolutsioonilisus, uus parem ilm ühiskondliku ideaalina, hüpe tulevikku, kirjanduse toomine tänavatele.

Eesti kirjanduse modernismikuulutused ei paku väljaarendatud mõtteviise. Modernistide vaadete ja rahvusvaheliste postulaatide põhjal võib aga üldistada oluliste seisukohtade komplekti (vt ka Hennoste 2005).

- Kunstnik on tulevikunägija, utopist, uue maailma looja. Kunst peab aitama kaasa uue maailma loomisele praeguse asemele. Kunst on vastuse otsimine inimese põhiprobleemidele.
- Kunst sulandugu ellu, poliitikasse jne. Kirjandus peab olema tegu. Kunstnik peab osalema võitluses parema tuleviku eest, olles kannatajate poolt.
- Oluline on poliitiline radikaalsus.
- Oluline on vabastada kunst traditsioonidest. Kunst peab looma põhimõttelist uut, enneolematut. Uue loomiseks tuleb vana maailm ja kultuur hävitada.
- Kunst on kosmopoliitne maailma, suurlinna, liikumise, kiiruse jms ihaleja.
- Indiviid ja ühiskond on vastandid. Kunstnik on individualist, kes ei seo ennast kaasaja kodanlike väärtustega, vaid astub üldiselt heakskiidetud vastu. Oluline on epateerimine, skandaal, väikekodanluse mõnitamine.
- Kunst ei peegelda maailma, vaid keelt, abstraktseid objekte, maailma all olevaid vorme jms.
- Vorm ja keel on väga olulised. Tuleb luua uut vormi, uut keelt ning võidelda vana vormi ja keele automatiseerumise vastu, vabastades sõna olevate tähenduste koormast.
- Klassikaline esteetika ja teos kui harmooniline, ühtne, teadlik jms tervik tuleb hävitada.

Eesti mõtteviisid ja kolonialism

Nüüd jõuan siinse artikli keskse küsimuseni: mis juhtub, kui kõrvutame ülaltoodud mõtteviise koloniaalsega?

Milline on koloniaalne mõtteviis (vt ka Hennoste 2006d)? Kõigepealt tuleb öelda, et koloniaalne mõtteviis paikneb kirjandusmõtteviisidest üldisemal tasandil ega tegele näiteks kultuuri n-ö tehniliste probleemidega (kirjanduse sisu ja vorm). Aga temas on haakumisi ka kultuuriga.

- Kolonialismi alus on europotsentrism ja keskme-perifeeria arusaam. Euroopa on kese, muu on perifeeria, marginaalne, väärtusetu jne. Kolonialismi oluline missioon oli valgustus: tuua perifeeria valgustatud keskme mõjusfääri.
- Kolonialism käsitleb oma, koloniseerijate kultuuri väärtuste viimist koloniseeritavate sekka nende, koloniseeritavate arendamisena. Oluline on sealjuures saavutada, et ka koloniseeritu võtaks kolonisaatori mõtteviisi omaks, s.t tõlgendaks ennast alamana, oma kultuuri väärtusetu ja perifeersena.
- Kolonialismi järgi kehtib kultuuris hulk universaalseid väärtusi, kogemusi jm, mis ei ole redutseeritavad rahvuslikele vm kohalikele joontele. Sealjuures ei tõlgendata universaalsete ja ülimusli-

kena mitte teoreetilisi kultuuriuniversaale, vaid koloniseeriva ühiskonna, laiemalt Euroopa kultuuri jooni.

- Koloniaalne mõtlemine ei seo ennast kindla kunstivoolu või stiiliga. Aga tema oluliseks komponendiks on klassitsistlik, püsivatele väärtustele ja heale käsitööle toetuv mõtteviis.
- Kolonialismi positiivseks arusaamaks on puhtus (autentsus), korrastatus, süsteem, harmoonia. Puhas kultuur on midagi kõrgemat kui hübriid, mis on primitiivne, elujõuetu jne. Puhtana tõlgendatakse kolonialismis aga just oma või laiemalt Euroopa kultuuri ning selle klassikalisi-klassitsistlikke väärtusi.
- Koloniaalkultuuri loomise aluseks on valmis mudelid ja lahtrid. Koloniseerimine soovib kohaliku kultuurimudeli lõhkuda ja tuua asemele oma valmisprodukti. Koloniseerimise tulemusel saadakse mudeli põhjal konstrueeritud kultuur. Koloniseerija teab, milline peab kultuur olema, ja täidab selle lahtrid vajalike „tükkidega”. See ei tähenda mitte ainult või ka mitte eeskätt oma teoste sissetoomist, vaid ideede importi, mille alusel vajalikke lahtrid täitvaid kohalikke teoseid konstrueerida.
- Kord valmis tehtud maailm peab püsima samasugusena. Kolonialism hindab püsivust, tõlgendades Euroopa kultuuri teatud väärtusi igavestena.
- Kolonialismile on omane kohaliku kultuuri halvustamine, üleolev ja negativistlik suhtumine sellesse.
- Koloniaalmudel on patriarhaalne: kolonisaator on isakuju ja koloniseeritav laps, kes ise ei mõista kolonisaatori toodud väärtusi. Talle tuleb neid vajadusel n-õ sisse toppida.
- Koloniaalne mõtteviis eelistab koloniseeritavast eralduda. Kolonisaator on härrasmees.
- Kolonisaatori ideaaliks on muuta koloniseeritav ja tema kultuur enda sarnaseks. Aga kuna see on tegelikult koopia, siis on ta *a priori* vähemväärtuslik kui originaal.
- Koloniaalkeel on koloniaalses mõtteviisis universaalsete vaadete väljendaja, mis tuleb viia ka kohaliku keelde. Kohalik keel on arenematu, seda võib ja tuleb muuta vabalt.

Millised olid nende eesti mõtteviiside suhted koloniaalse mõtteviisiga?

- Euroopa kuulutamine n-õ valguse allikaks oli oluline nooreestlikule mõtteviisile, kuid ei sobinud rahvuslikule, mille mõõdupuuks on „oma”. See ei sobinud täielikult sotsialistlikule mõtteviisile ega põhimõtteliselt ka modernismile, mis tõi nimelt uut (ja vajadusel laenas ideid nimelt „primitiivsest” kultuuridest, nagu kubism).
- Euroopa väärtuste universaalseks pidamine oli tähtis nooreestlastele, aga ei sobinud rahvuslastele, sotsialistidele (klassiväärtused) ega modernistidele (oleval pole väärtust).
- Püsivate väärtuste ja hea käsitöö ideaal oli tähtis nooreestlastele, polnud oluline rahvuslastele ega sotsialismile ning oli vastuvõetamatu modernismile.
- Laenatud mudelite kasutamine ja nendes olemas olevate „lahtrite” täitmine oli oluline nooreestlaslikule mõtteviisile, osalt ka sotsialismile. See oli vastuvõetamatu rahvuslastele ja eriti modernistidele.
- Kohaliku kultuuri halvustamine sobis nooreestlikule mõtteviisiga, aga ei sobinud rahvusliku või

sotsialistliku mõtteviisiga ja polnud oluline avangardile, kes halvustas kogu olevat kultuuri.

- Oleva kultuuri püsivus, igavesed väärtused olid osalt olulised nooreestlastele ja rahvuslastele ning vastuvõetamatud sotsialistidele ja modernistidele.
- Patriarhaalsus sobis nooreestilikule ja rahvuslikule mõtteviisile, aga ei huvitanud avangardi ega sobinud sotsialismile.
- Kunstniku kui end rahvast eraldava ja sellest kõrgemal seisva härra roll oli tähtis Noor-Eestile ja vastuvõetamatu kõigile teistele (ka modernismile).
- Ideaal muuta kultuur, millesse oma väärtusi viiakse, endasarnaseks, oli oluline kõigile. Ainult Noor-Eesti ja osalt ka sotsialismi puhul oli tegu üldiste ideede kopeerimisega, rahvuslastel ja modernismil oli ideaaliks originaal.
- Eetika oli nooreestlastele ebaoluline. Sotsialistlikule ja rahvuslikule mõtteviisile oli see olulisim, modernismile vähem.
- Koloniaalne suhe keelde oli omane nooreestlastele ja osalt ka sotsialistidele, aga vastuvõetamatu rahvuslikule mõtteviisile ja modernismile

Näeme, et eri mõtteviiside seosed koloniaalse mõtteviisiga on erinevad. Aga üldine suund on selge: rahvuslik, sotsialistlik ja modernistlik mõtteviis pigem murendavad koloniaalset mudelit. Nooreestilik mõtteviis aga on kolonialismi väärtustega üllatavalt hästi kooskõlas, mis lubab seda tõlgendada kui enesekolonisaatorlikku mõtteviisi.⁹

Ja mis siis? Küsimused ja vastuväited

Eeltoodud lähenemisele saab esitada hulga vastuväiteid ja küsimusi. Toon siin välja mõningad minu arvates olulisemad.

Kõige olulisem: kas sarnasus koloniaalse mõtteviisiga tähendab seotust? Miks ei võiks kõnelda analoogiast?

Minu arvates ei ole see veenev, sest jutt on nooreestlaste puhul mõtteviisi „tükkide” teadlikust ülevõtmisest. Analoogia puhul jääb vastuseks küsimus, miks nooreestlased sellised „tükid”

---

⁹ Kuidas tõlgendada 19. sajandi rahvuslike äratajate tegevust enesekoloniseerimise valguses ja võrreldes nooreestlastega? See on omaette teema, toon siin välja ainult mõned olulised erinevused nooreestlaste ja „äratajate” vahel. Nooreestlaste jaoks oli keskne kultuuri universaalsuse idee, äratajate jaoks romantiline rahvusliku ülimuslikkus. Nooreestlased kutsusid saama eurooplaseks, äratajad saama-jääma eestlaseks. Nooreestlaste lähtekohaks oli omakultuuri ja rahvaluule primitiivsuse, puudulikkuse idee. Äratajad ei lähtunud sellest. Rahvaluule oli nende silmis midagi kõrget (kui noore J. V. Jannseni pahameel välja arvata). „Kalevipoja” loomist võib ju ka näha koloniseerimisaktina, kuna eepos sarnastas eestlased teiste kultuurirahvastega (vt Pilt 2007: 80). Aga sealjuures lähtusid äratajad sellest, et luua eepos eesti materjalist, otsida selle peidetud suurust meie oma kultuurist. Nooreestlased mugandasid ja laenasid konkreetsete tekstide tasandil haruharva (näiteks Suits laenas Eino Leinolt ja Sándor Petőfilt, Tuglas Lafcadio Hearnilt). Äratajad mugandasid ja laenasid pidevalt, kuid see oli mitteteadlik tegevus, milles laenu ja originaali erinevusi ei teadvustatud. Seega võib öelda, et äratajate tegevuses võib leida pigem postkolonialistlikku mõtteviisi.

laenasid ja miks panid nad kokku just sellise terviku? Miks nad ei arendanud edasi rahvuslikku mõtteviisi, millega nad alustasid? Miks nad ei jäänud sotsialistliku mõtteviisi juurde, mille nad võtsid rahvusluse asemele? Miks nad ei valinud 20. sajandi modernismi, mis oleks võimaldanud luua ka tegelikult ettepoole näitavat ja vabastavat Euroopa kultuuri?

Noor-Eesti mõtteviis on uste avamine Euroopasse. Miks ei võiks kõnelda kultuuripiiride avamisest, uue toomisest piiride tagant?

Kõigepealt, nooreestlaste mõtteviis oli kindlasti avatud, aga see polnud uste avamine, vaid üleskutse avada ukсед teises suunas. Juba rahvuslik ärkamine oli uste avamise ideoloogia. Jaan Tõnissoni rahvuslust võime tõlgendada kui uste sulgemise katset. See aga sattus samasse aega mitme hoopis teises suunas vedava mõtteviisiga (näiteks sotsialism ja positivistlik realism) ja nii polnud eesti kultuur 20. sajandi alguses mingi essentsialistlik suletud nähtus (vt Talve 2004). Selle väitmine praegu tähendaks, et nooreestlaste loodud pilti endast ja eesti kultuurist võetakse kui vaidlustamatut normaalparadigmat.

Teiseks, uue toomine piiri tagant (eurooplaseks saamine) ja selle lisamine olevale (olla eestlane) oli Noor-Eesti esimese perioodi loosung. Selle idee arendamiseks annab muuseas ka postkolonialismi teooria häid pidepunkte. Aga minu arvates taanduvad nooreestlased sellest kiiresti. Olla eestlane essentsialistlikus mõttes ei olnud eurooplaseks saamise ideega põhimõtteliselt ühendatav. Seega pidanuks loosung tähendama ka eestlaseks olemise uuestimõtestamist. Aga nooreestlased ei tegelenud eestlaseks olemise probleemiga ega proovinudki kahte poolt sünteesida.

Veel enam, kuigi nad seda otsesõnu ei kuulutanud, kujunes teisel perioodil nende loosungiks pigem „Saagem euroopalikeks intelligentideks, arendagem välja igaühe individuaalsus ja lõpetagem jutud rahvusest!” Selle taustal omakorda on nooreestlaste põhimõtteline hoiak, enese vastandamine kohalikule ning euroopaliku tõstmine keskseks, kõrgeimaks ja universaalseks. Näiteks väitis Semper veel 1930. aastatel, et eesti (laiemalt väikerahva) materjalil ei saagi kirjutada suurt ja sügavat teost (Semper 1931: 419). Oluline on mu arvates, et Noor-Eesti eri aegade loosungid ei sobi omavahel korralikult kokku. Ja et nende jaoks ei jäänud keskseks mitte esimene manifest, vaid kombinatsioon teisest manifestist ja eeskätt Tuglase samaaegsetest ideedest.¹⁰

(Enese)koloniseerimise oluline idee on laenamine, nooreestlaste ideaaliks oli aga iseseisev looming (produktioon *contra* reproduktsioon). Suits otsib 19. sajandi autorite laene, et neid hukka mõista (nt Suits 1932, 1933); 1920. aastatel süüdistavad nooreestlased kogu nooremat põlvkonda epigoonluses (vt Hennoste 2007). Ja kui Aira Kaal leidis Tuglase novellis aastaid hiljem liiga suure laenu hõngu, haaras muidu rahulik Tuglas raevukalt sule (Tuglas 1937).

Ei tohi unustada, et originaalsus on nooreestlastele ideaal konkreetsete teoste tasandil, taustal

---

¹⁰ Euroopluse ja rahvusluse sünteesi olulisimaks otsijaks on August Annist oma 1920. aastate ideoloogilistes töedes. Ja Annisti sugupõlv näeb Noor-Eestis nimelt laenatud Euroopat, kultuurilisi tõusikuid. Veidi vanem eluläheduslik kirjanik Eduard Hubel aga kasutab otse klassikalisi koloniaalkeele sõnu, kutsudes üles loobuma välismaiste klaaspärlite imetlemisest (Hubel 1927: 43).

romantiline kultuurimudel, mis tõstis originaalsuse programmiliselt keskseks. Samas on mudelite, mõtteviiside jms tasandil just laenamine nende jaoks keskne idee.

Enesekoloniseerimise idee arendamine loogilise lõpuni viib selleni, et igasugune teooria, ideoloogia, mõtteviisi või selle osagi laenamine on enesekoloniseerimine.

Minu määratluse järgi ei ole enesekoloniseerimine põhimõtteliselt redutseeritav üksnes laenamisele. Lisaks on vajalikud ka muud komponendid (omakultuuri ülimald väärtustamine, laenava kultuuri kuulutamine universaaliks ja/või keskmeks, arusaam, et omakultuur ei suuda tõusta laenamisetä j m).

Enesekoloniseerimine toetub definitsiooni järgi koloniseeritavate autoriteetsele kihile, aga nooreestlased olid noored, keda tunti äärmiselt vähe.

See oli nii Noor-Eesti algperioodil. Aga juba teisel perioodil osalesid nad juhtivalt olulistes organisatsioonides ja nende seisukohti võeti väga tõsiselt. Ja nooreestilik enesekoloniseerimine ei lõppenud rühma hajumisega. Selle mõtteviisi ülalhooldmist jätkasid Tuglas ja Semper ka 1920. aastatel.

Kas siis Noor-Eesti ei tahtnudki arendada eesti kultuuri? Nooreestilik mõtteviis on midagi, mis on meie kultuurilise identiteedi alus, meile väga oluline positiivne kuvand. Selle lammutamine on ohtlik.

Loomulikult tahtsid nooreestlased arendada eesti kultuuri. Siin pole vastuolu. Ka kolonisaator tahab arendada „primitiivset“ kultuuri. Ka kõik teised eesti mõtlemisviisid seadsid oma eesmärgiks ikka eesti kultuuri arendamise või paremaks tegemise. Ainult ideaalid olid erinevad. Minu jaoks on oluline hoopis see, et arendamine ei pea tähendama kogu ideoloogilise vaatepunkti muutmist Euroopa-keskseks ega lähtuma senise kultuuri arenematus, primitiivsuse ideest. Eesti kultuuris puudus aga Tuglase arvates peaaegu kõik, mis kultuuris väärtuslikku võib leida.¹¹ Aaviku keeleideoloogia järgi oli eesti keel arenematu ja puudulik. Suits paljastas laene 19. sajandi kirjanduses, et näidata oma kultuuri puudumist. Isegi Ridala kirjutas uuesti „Kalevipoja“, mis oli tema arvates valesi värsistatud.

Viimase aja Noor-Eesti arutlustes on kõlanud arvamusi, et nooreestlased soovisid luua kultuuris vankuvust ja anarhiat, muuta kultuuri kese haavatavaks, et kiirendada uuenduste läbiviimist.¹² Minu arvates pole miski nooreestlaste mõtteviisist kaugemal kui tegelik anarhia ja vankuvus ning eriti kaugel on see Aaviku mõtteviisist. Nende ideaaliks oli valgustuslik ja positivistlik kord, harmoonia, süsteem. Ka Aaviku keeleuuendus ei tähendanud mitte anarhiat, vaid süsteemi loomist. Ja lausa teravalt olid igasuguse anarhia vastased tema kirjanduslikud seisukohad. Anarhism oli omane tollal tõusvale 20. sajandi avangardile, mille üle nooreestlased

¹¹ Tuglas: „Keegi ei ole õigustatud meilt vaimustust nõudma inimeste ja olude vastu, mis meis kõike muud kui vaimustust äratavad. Eesti rahvas on üks kõige mannetumatest kultuurirahvastest.“ (Felix 1912: 263, vt ka Haug 2004.)

¹² Mõeldud on Daniele Monticelli ettekannet „Noor-Eesti „uuenduste“ retoorikast praeguse Eesti kultuurilis-poliitilise diskursuse taustal“ konverentsil „Noor-Eesti kümme aastat II: ideaalid, esteetika ja tähendus“ (24.05.2008). Ettekande alusel valminud artikkel leidub siinses kogumikus. – Toim.

esmajoones ironiseerisid. Nii ei soovinud nooreestlased mu arvates mingil määral kasutada anarhiat ka oma ideede läbiviimiseks.

Aga see kõik ei klapi pildiga Noor-Eestist kokku! Miks? Tõepoolest ei klapi. Noor-Eestit on tahetud näha nende endi omapildistuse vahendusel. Tuglas hakkas oma pilti Noor-Eestist looma juba 1917. aastal. Tema Siuru programmkõne uuemast eesti kirjandusest andis ka Noor-Eesti pärandi tõlgendamise programmilised alused (vt Tuglas 1919, 1920). Ja kõiki katseid sellele pildile vastu astuda võtsid Tuglas ja Suits vastu terava kriitikaga. Kui 1920. aastate eluläheduslased astusid Noor-Eesti endapildi vastu, järgnes tige vastulöök Suitsult. Tuglas kritiseeris sellest seisukohast Mihkel Kampmaa „Eesti kirjanduse peajoonte“ IV osa käsikirja; Paul Amburi katse muuta retseptiooni oma raamatuga „Noor-Eesti olemus ja kirjandus-kultuuriline tegevus“ (vt Hamburg 1935) jäi üksikuks hääleks, mida Tuglas nimetas ajaloolise ja kriitilise meeleta mehe võitluskirjutuseks (vt Tuglas 1986: 43–45). Me oleme lihtsalt lasknud ennast juhtida sellest, mida Noor-Eesti ideoloogid ise enda kohta on näidata tahtnud. See ei ole viljakas mõtteviis.

Kokku võttes pakun ma välja kolm mõtet. Esiteks, me ei peaks käsitlema eesti kultuuri mõtteviiside hierarhiana, mille tipus troonivad nooreestlased, vaid eri mõtteviiside kohtumispaigana, tihti väitlustandrina, vahel ka võitlustandrina. Teiseks, pakun endiselt välja võimaluse, et nooreestlased olid enesekoloniseerijad ja koloniaaldiskursuse ebateadlikud produktid. See pani neid valima oma aja mõtteviiside keerukast puntrast just need arusaamad, mis sobisid nende mõtlemise kolonialistliku põhjaga. Ja lõpuks, nagu ikka, seletab üks lähenemisviis, seega ka sinne lähenemine, ainult teatud osa maailmast. See pole „kogu tõe Noor-Eestist“.

Kirjandus

Aavik, Johannes 1921. Puudused uuemas eesti luules. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

Anni[st], August 1923. Meie ilmast ja meie ilmavaatest. – Mõtteid valmivast intelligentsist. E. Yliõp. S. „Veljesto“ väljaanne. Tartu: Odamees, lk 7–53.

Anni[st], August 1930. „Kirjandusliku Orbiidi“ ankeet. – Kirjanduslik Orbiit, 15. jaan.

Ennus, Katrin 2006. Johannes Aavik ja dekadentismus. Üks vastuvoolu mineku juhtum eesti kirjandusloos I: J. Randvere „Ruth“ ja Joris-Karl Hysmansi „Vastuoksa“ („À rebours“). – J. Randvere „Ruth“ 19.–20. sajandi vahetuse kultuuris. Koost M. Hinrikus, toim Ü. Kurs. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 170–192.

Fanon, Frantz 2003. Sorron yöstä. Helsinki: Like.

Felix [Friedebert Tuglas] 1912. Natukene Capitoliumist ja hanidest. – Noor-Eesti IV. [Tartu]: Noor-Eesti, lk 257–268.

Hamburg, P. [Paul Ambur] 1935. Noor-Eesti. Olemus ja kirjandus-kultuuriline tegevus. Tartu: Loodus.

Haug, Toomas 2004. Tuglas vabariigi taeva all. – Friedebert Tuglas, Kogutud teosed. 10. kd. Kriitika VII. Kriitika VIII. Toim Ü. Kurs. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 377–408.

- Hennoste, Tiit** 2005. Elu ja ilo: eesti kirjandusmanifestide kuldaeg. – Looming, nr 9, lk 1353–1373.
- Hennoste, Tiit** 2006a. Elulähedus ja vaimulähedus: eesti kirjanduse noore põlvkonna manifestid 1920. aastatel. 1. osa: Epigoonide aeg. – Looming, nr 7, lk 1069–1089.
- Hennoste, Tiit** 2006b. Hüpped modernismi poole II. 20. sajandi eesti kirjandusteadus Euroopa kirjandusteaduse taustal. 4. loeng: Eesti kirjandus ja selle uurimine 19. sajandil: romantilise idealismi aeg. – Vikerkaar, nr 6, lk 93–108.
- Hennoste, Tiit** 2006c. Hüpped modernismi poole II. 20. sajandi eesti kirjandusteadus Euroopa kirjandusteaduse taustal. 6. loeng: võrdlev-geneetiline positivism 1920.–30. aastatel. – Vikerkaar, nr 12, lk 86–99.
- Hennoste, Tiit** 2006d. Noor-Eesti kui lõpetamata enesekoloniseerimisprojekt. – Noor-Eesti 100. Kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid / Young Estonia 100. Critical and Comparative Retrospectives. Koost, toim E. Lindsalu. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, lk 9–38.
- Hennoste, Tiit** 2007. Elulähedus ja vaimulähedus: eesti kirjanduse noore põlvkonna manifestid 1920. aastatel. 2. osa: Mäss. – Looming, nr 8, lk 1228–1248.
- Hubel, Eduard** 1927. Kirjanduslikke ääremärkusi. – Looming, nr 1, lk 39–43
- Karjahärm, Toomas** 1994. Eurooplus, eestlus ja „Noor-Eesti”. – Akadeemia, nr 9, lk 1795–1822.
- Karjahärm, Toomas** 1995. Eesti rahvusluse ideed. – Akadeemia, nr 10, lk 2051–2077.
- Laar, Mart** 2005. Äratjad. Rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv.
- Loorits, Oskar** 1930. Aegade ja põlvede vahetus. Mõõnast ligineme tõusule? – Päevaleht, 2. jaan.
- Noor-Eesti toim [Gustav Suits]** 1905. Noorte püüded. Üksikud mõtted meie oleviku kohta. – Noor-Eesti I. Tartu: Kirjanduse Sõprade Kirjastus, lk 3–19.
- Palgi, Daniel** 1930. „Kirjandusliku Orbiidi” ankeet. – Kirjanduslik Orbiit, 15. veebr.
- Pilv, Aare** 2007. „Sa oled mul teine”. Teisesusest eesti kultuuri eneseanalüüsis. – Vikerkaar, nr 3, lk 77–92.
- Schütz, Joh. [Juhan Sütiste]** 1930. „Kirjandusliku Orbiidi” ankeet. – Kirjanduslik Orbiit, 25. märts, 19. aprill.
- Semper, Johannes** 1931. Elulähedusest ja vaimulähedusest. – Looming, nr 4, lk 415–424.
- Suits, Gustav** 1910. Toimetuse poolt. – Noor-Eesti, nr 1, lk 2–5.
- Suits, Gustav** 1930. Kõrges kaares! Mõningaid mõtteid „Kirjandusliku Orbiidi” puhul. – Olion, nr 1, lk 5–6.
- Suits, Gustav** 1932. Koidula „Ojamöldri ja temma minnia” algupära. – Eesti Kirjandus, nr 3, lk 97–107.
- Suits, Gustav** 1933. Jannsen'i "Eesti Laulik". – Eesti Kirjandus, nr 10, lk 479–492.
- Talve, Ilmar** 2004. Eesti kultuurilugu. Keskaja algusest Eesti iseseisvuseni. Tartu: Ilmamaa.
- Tuglas, Fr[iedebert]** 1909. Eduard Wilde ja Ernst Peterson. – Noor-Eesti III. [Tartu]: Noor-Eesti, lk 113–194.
- Tuglas, Friedebert** 1919. Kirjanduslikud väljavaated. – Friedebert Tuglas, Aja kaja. 1914–1919. Tartu: Noor-Eesti, lk 88–93.
- Tuglas, Friedebert** 1920. Eesti uuem ilukirjandus. Ylevaade. Tartu: Odamees.

Tuglas, Friedebert 1937. „Maailma lõpus” ei ole mõjustatud. Vastuseks prl. A. Kaalile. – Üliõpilasleht, nr 9, lk 235–236.

Tuglas, Friedebert 1986. Valik kirju. Koost A. Eelmäe. (Loomingu Raamatukogu 1/2). Tallinn: Perioodika.

Urgart, Oskar 1930. „Kirjandusliku Orbiidi” ankeet. – Kirjanduslik Orbiit, 1. veebr.

Tiit Hennoste – MA (teadusmagister), Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi teadur.

E-post: tiit.hennoste@ut.ee